

OKUL ÖNCESİ ÇOCUKLARDA GÜVENLİ YER SENARYOLARI VE KİŞİLERARASI BEKLENTİLER ARASINDAKİ İLİŞKİLER

Sait ULUÇ * , Ferhunde ÖKTEM **

ÖZET

Amaç: Bu çalışmada okulöncesi çocuklar için bağlanmanın zihinsel temsilleri ile kişilerarası beklentiler arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Bu çalışma ile ilişkili en önemli yenilik ilgili değişkenlerin işe vuruk tanımlarının yaşam senaryoları düzeyinde yapılmış olmasıdır. Bağlanma örüntüleri "Güvenli yer senaryoları" ve kişilerarası beklentiler ise "kişilerarası senaryolar" aracılığıyla ölçülmüştür. **Yöntem:** Bu çalışmanın katılımcıları Ankara'daki iki anaokulundan seçkisiz olarak atanan 41 (18 kız ve 23 erkek) okulöncesi dönem çocuğundan (Yaş; ortalama=5,52 ve SS=0,47) oluşmaktadır. Bağlanma temsilleriyle ilgili güvenli yer senaryoları Oyuncak Öykü Tamamlama Testi aracılığıyla ve kişilerarası beklentiler Çocuklar için Kişilerarası Senaryolar Testi aracılığıyla ölçülmüştür. **Sonuç:** Veri analizinde 2 (cinsiyet; kız-erkek) X 2 (bağlanma türü; güvenli-güvensiz) faktörlü çoklu varyans analizi uygulanmıştır. Analiz sonuçları, kişilerarası beklentilerin üç temel boyutunda (Dostluk, Düşmanlık ve Pasiflik) güvenli ve güvensiz çocuklar arasında anlamlı farklılıklar olduğuna işaret etmiştir. Kişilerarası beklentilerin hiç bir boyutu için cinsiyetin temel bir etkisinin olmadığı belirlenmiştir. **Tartışma:** Bulgular, Bağlanma temsillerinin kişilerarası beklentiler üzerinde etkili olduğuna işaret etmektedir. Buna göre, güvenli bağlanma temsilleri kişilerarası beklentileri olumlu yönde arttırmakta ve ruh sağlığı açısından koruyucu bir etken oluşturabilmektedir.

Anahtar sözcükler: Kişilerarası, bağlanma, senaryo, okul öncesi çocuk

SUMMARY: RELATIONS BETWEEN SECURE BASE SCRIPTS AND INTERPERSONAL EXPECTATION OF PRESCHOOL CHILDREN

Objective: The objective of this study is to examine the relations between mental representation of attachment and interpersonal expectations of preschool children. The most distinguishing novelty of the study is defining the relevant constructs at "life scripts level". "Secure base scripts" and "interpersonal scripts" are used to measure attachment patterns and interpersonal expectations respectively. **Method:** Participants of the study is composed of 41 (18 females, 23 males) preschool children (age; mean=5.52 ve SD=.47), selected randomly from two different nursery schools in Ankara. Secure Base Script, related to attachment representation is measured by Doll Story Completion Task and interpersonal expectations are measured by Interpersonal Scripts Questionnaire for Children. **Results:** 2 (gender: male and female) X 2 (Attachment Style; Secure and Insecure) Multifactorial Variance Analysis is used for the analysis of data. The results indicate that there are significant differences between secure and insecure children in the three domains of interpersonal expectations (Friendliness, Hostality and Submission). Gender does not play a significant role in any of the domains of interpersonal expectations. **Discussion:** Results indicate that attachment representation have important effects on interpersonal expectations. Moreover, secure attachment representation increases the interpersonal expectations positively, and it may serve as a protective factor for psychological well-being.

Key words: Interpersonal, attachment, script, preschool children

GİRİŞ

Kişilerarası davranışlar, başkalarının varlığı durumunda yapılan açık ya da örtük hareketler olarak tanımlanabilir. Kişilerarası davranışlar, diğer kişinin olası niyetinden ya da tepkisinden bağımsız düşünülemez (Thibault ve Kelly 1959). Bir diğer deyişle, davranışın en önemli belirleyicilerinden biri gerçek ya da temsili diğer kişiyle yaşanması beklenen etkileşimin niteliğidir (Leary 1957). Bu nedenle, kişilerarası davranışların değerlendirilmesinde ilişki temsilleri önemli bir yer tutmaktadır. İlişki temsilleri,

benlik temsili, diğeri temsili ve benlik-diğeri arasındaki olası ilişkilerin tipik örneklerini içeren özgün ve bütünlük bilşsel yapılar olarak kabul edilmektedir (Andersen ve Sarıbay 2005). Bu temsillerin belirli durumlara özgü bellek ipuçlarını, davranış yaklaşım biçimlerini ve duygudurum bileşenlerini barındırdıkları varsayılmaktadır (Carlston ve Smith 1996). Örneğin, kişinin sahip olduğu temsilin niteliğine bağlı olarak, güvensizlik içeren bir bağlamda, benlik yetersiz ve değersiz algılanırken, diğeri güçlü ve reddedici olarak algılanabilmektedir. İlişki temsile özgün benlik ve diğeri algılarının yine temsile

* Psk. Dr., Hacettepe Üniv. Edebiyat Fak., Psikoloji Böl., Ankara.

** Psk. Prof. Dr., Hacettepe Üniv. Tıp Fak., Çocuk Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı, Ankara.

özgü **kişilerarası senaryolar** (interpersonal scripts) aracılığıyla bağlantılandığı ön görülmektedir (Abelson 1981, Horowitz 1988, 1991, Safran 1990). Kişilerarası senaryolar, söz konusu olan bağlamda benlik ve diğeri arasında gözlenebilecek tipik etkileşim örüntülerini içeren, neden-sonuç ilişkileriyle örülmüş olay akış şemalarıdır. Kişilerarası kuramcıların uzlaştığı önemli noktalardan biri, bu ilişkiel temsiller ve içerdikleri kişilerarası senaryoların gelişimsel bir bağlamda oluştuğu ve bağlanma yaşantılarıyla yakından ilişkili olduğudur (Baldwin 1992, Fiske ve Taylor 1991, Safran ve Segal 1996, Mikulincer ve Shaver 2005).

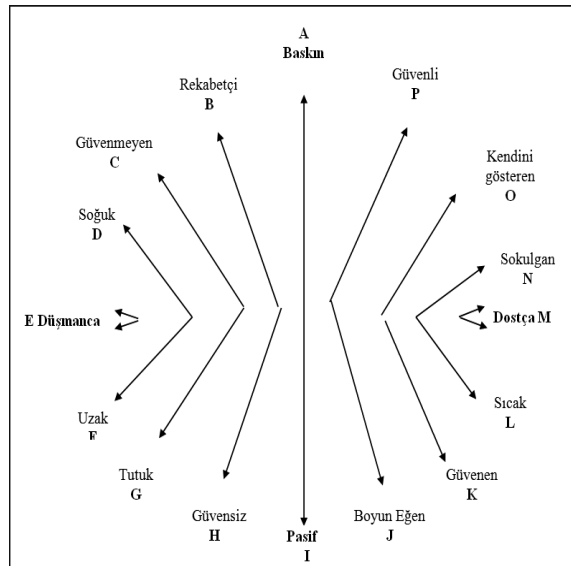
Bowlby'e göre (1969) anne ile çocuk arasındaki günlük yaşam deneyimleri bilişsel olarak kodlanmakta, işlenmekte ve ardından benlik ve diğeriine ait zihinsel temsiller olarak depolanmaktadır. Bağlanmanın Çalışan Modelleri olarak adlandırılan bu temsillerin, yetişkin yaşamındaki bağlanma biçimlerinin iskeletini oluşturduğu ve kişinin, başta yakın ilişkileri olmak üzere, kişilerarası ilişkilere yönelik duyguları, tutumları ve davranışları üzerinde etkili olduğu öngörülmektedir (Hazan ve Shaver 1987, 1990, Bartholomew 1990, Bartholomew ve Horowitz 1991). İlişkiel temsillere benzer bir biçimde, bağlanma temsilleri de benlik, diğeri ve benlik-diğeri arasındaki etkileşimlere ilişkin anlamsal ve işlemsel bilgiler içermektedir (Bolwby 1969). Kişinin sahip olduğu bağlanma örüntüsü (güvenli ya da güvensiz), benlik ya da diğeriine yapılan anlamsal yüklemeleri belirlemektedir (Fivush 2006). Bunun yanında, bağlanma temsillerinin içinde bulunan benlik ve diğeri tasarımlarının **güvenli yer senaryoları** (secure base scripts) aracılığıyla bağlantılandığına işaret eden yeni bir alanyazın gelişimi sürmektedir (Waters ve Waters 2006, Vaughn ve ark. 2006, Fivush 2006). Çalışan modeller, çocuk ve bakım veren arasındaki günlük yaşam deneyimlerinin içselleştirilmesi sonucu oluşan devingen zihinsel yapılar olarak tanımlanmıştır (Bolwby 1973). Bu yapılar yeni deneyimler aracılığıyla biçimlenmeye oldukça açıktır. Horowitz (1988, 1991) çalışan modellerin zaman içinde katlaştığına ve değişime daha dirençli ilişkiel temsillere dönüştüğüne işaret etmektedir. Kuramsal açıdan değerlendirildiğinde, ilişkiel temsiller ve bağlanma temsillerinin gelişimsel bir ilişki içinde ortaya çıkmalarının yanı sıra yapısal ve işlevsel olarak büyük benzerlikler taşıdıkları da görülmektedir.

İzleyen bölümde, araştırmanın sınırlarını belirlemek amacıyla, kişilerarası beklentiler ve bağlanma arasındaki ilişkiler kısaca özetlenmiştir.

İlişkiel Temsiller ve Bağlanma

Kişilerarası kuramcılarının pek çoğuna göre, kişilerarası davranışlar birbirini dik kesen (ortagonal) iki eksen üzerinde örgütlenmektedir (Benjamin 1974, 1993, Kiesler 1983, Leary 1957, Wiggins 1982). Yatay eksen dostça (yakın ve sıcak) davranışlardan düşmanca (soğuk ve ırak) davranışlara kadar uzanan yakınlık (affiliation) boyutunu oluşturmaktadır. Kişinin bu boyut üzerindeki konumu, diğeriyle kurduğu ilişkiyi sürdürürebilmek için gereksinim duyduğu yakınlık ya da ıraklığın derecesine göre değişmektedir. Dikey eksen ise sosyal baskınlık olarak adlandırılmaktadır ve baskın (girişken, yönlendirici) davranışlardan edilgen (çekingen, güvensiz) davranışlara kadar uzanan bir boyuttur. Kişinin bu boyut üzerindeki konumu ise ilişkide olduğu diğeri üzerinde sahip olmaya gereksinim duyduğu güç ya da kontrolün derecesine göre belirlenmektedir. Bu iki eksenin kesişmesiyle biçim 1'de sunulan kişilerarası döngü modeli (interpersonal circumplex) elde edilmektedir.

Biçim 1: Kiesler'in (1983) Kişilerarası Döngü Modeli (İnterpersonal Circumplex)

Kişilerarası davranışların önemli bir belirleyicisi de tamamlanma (complementarity) ilkesidir. Keisler'e (1983) göre, kişilerarası davranışlar hedef yönelimlidir. Bir diğeri deyişle, diğeri kişiyi

belirli davranışları sergilemesi için yüreklendirecek, yönlendirecek ya da zorlayacak biçimde planlanmaktadır. Bu nedenle, kişilerarası davranışların seçiminde aktarılmak istenilen gereksinimin diğer kişi tarafından ne ölçüde tamamlanacağına ilişkin beklentiler büyük önem taşımaktadır. Tamamlanma ilkesine göre, yakınlık boyutunda yer alan davranışlar kendisi üzerinden, sosyal baskınlık boyutunda yer alan davranışlara ise karşıtı üzerinden tamamlanmaktadır (Keisler 1983). Örneğin, bakım ve destek almak isteyen kişinin (pasif kutup) plan ve stratejilerini karşı tarafta bakım verme isteği (baskın kutup) uyandıracak biçimde düzenlemesi gerekmektedir. Öte yandan, bakım alma ihtiyacının karşı tarafta bakım isteme gibi zıt-tamamlayıcı (anti-complementary) ya da kızgınlık gibi tamamlamayı (acomplementary) bir tepki uyandırmasını bekleyen kişi bakım aramaktan uzak duracak ya da bakım alma gereksiniminin aktarımı için farklı yollar arayacaktır. Dostluk, Düşmanlık, Pasiflik ve Baskınlık boyutları, tamamlanma beklentileri açısından kısaca şöyle tanımlanabilir. (1) Dostluk boyutu kendi üzerinden tamamlanmaktadır. Bir başka deyişle, kişi yakın ve sıcak davranışlarına yakınlıkla tepki görmeyi bekliyorsa tamamlanma puanları yükselmekte, farklı bir tepki almayı beklediği durumlarda ise tepkinin niteliğine göre puanlar düşmektedir. Soğuk, uzak ya da düşmanca tepki beklentileri en düşük tamamlanma puanını almaktadır. (2) Düşmanlık kendi üzerinden tamamlanan bir diğer boyuttur. Bu boyutta soğuk ve uzak davranışlarına benzer bir biçimde soğuk ve uzak tepkiler alma beklentisi arttıkça tamamlanma puanları yükselmektedir. En düşük puanlar ise yakınlık beklentisine işaret etmektedir. (3) Pasiflik boyutunda kişinin bakım, destek ve yol gösterilmeye gereksinim duyduğunda ne tür tepkiler almayı beklediği araştırılmaktadır. Pasiflik boyutunun Baskınlık boyutu tarafından tamamlandığı ön görülmektedir. Bir diğer deyişle, kişi yönlendirilme ihtiyacını ifade ettiğinde destekleyici ya da yönlendirici tepkiler almayı bekliyorsa tamamlanma puanı yükselmekte, diğer kişininde benzer biçimde bakım talep etmesini bekliyorsa tamamlanma puanı düşmektedir. (4) Son boyut olan Baskınlığın tamamlayıcısı Pasifliktir. Kişi karar alan ya da yönlendiren konumunda olduğunda diğer kişinin boyun eğici olmasını beklediği ölçüde tamamlanma puanı yükselmektedir. Ancak, diğer kişinin de baskın olmaya çalışacağına yönelik beklentisi arttıkça tamamlanma puanları düşmektedir. Kişinin döngüdeki

farklı boyutlara ilişkin rolleri esnek bir biçimde üstlenebilmesi sağlıklılık göstergesidir. Belirli bir boyutta takılıp kalmak, sürekli baskın rolü almak gibi, ise kişilerarası işlevlerde bozulma ya da psikopatolojiye işaret edebilmektedir.

Bağlanma, diğer kişide bakım alma ya da bakım verme davranışlarını uyandırmayı hedefleyen bir davranış sistemi olarak tanımlanmaktadır. Buna göre, bağlanma davranışlarının kişilerarası döngü tarafından kapsandığı ve döngünün sağ kanadı ile ilişkili olduğu kabul edilmektedir. Araştırmalar bağlanmaya ilişkin kaçınma puanları yüksek kişilerin, dostluk boyutunda yetersiz kaldıklarını ve buna bağlı olarak da dışa dönük ve uzlaşmacı etkileşimleri gerçekleştirmede güçlük yaşadıklarını göstermektedir. Bu kişilerin dışa dönük özelliklerden arkadaş canlılığı ve sıcaklığı, uzlaşmaya yakınlık özelliklerinden uyum ve işbirliğini sergileme güçlükleri yaşadıkları gözlenmektedir (Mikulincer ve Shaver 2007). Öte yandan, yüksek kaçınma düzeyinin kişilerarası güvenin eksikliğine bağlı olarak uzlaşmacı özelliklerin sergilenmesini, yoğun olumsuz duygulanımlara bağlı olarak da dışa dönük özelliklerin sergilenmesini güçleştirdiği belirlenmiştir. Sonuç olarak, araştırmalar kişilerarası döngünün sağ yarıküresinin güvenli bağlanma örüntüleriyle olumlu ve bağlanmaya ilişkin kaygı ve kaçınma düzeyleriyle olumsuz yönde ilişkili olduğunu belirtmektedir (Shaver ve Brennan 1992, Griffin ve Bartholomew 1994, Nettle ve Shaver 2006).

Yukarıda da aktarıldığı gibi, bağlama temsilleri ile kişilerarası temsiller arasındaki bağlantılar kuramsal düzeyde önemle vurgulanmakta ve yetişkin yazınlarında sıklıkla irdelenmektedir. Ancak, okulöncesi çocuklar için bağlanmanın zihinsel temsilleri ve kişilerarası beklentiler arasındaki ilişkilere odaklanan çalışma sayısı oldukça sınırlıdır. Yetişkin beklenti ve temsillerini ölçmek için kullanılan kendini bildirim anketlerinin çocuklar için uygun olmaması bu durumun en önemli nedenlerinden biri olarak görülebilir (Uluç ve Öktem 2009). Bu çalışmada güvenli yer senaryolarının içeriği temel alınarak bağlanmanın zihinsel temsilleri açısından güvenli ve güvensiz olarak sınıflanan okulöncesi çocukların kişilerarası beklentileri arasındaki farklar incelenmeye çalışılmıştır. Bu amaç doğrultusunda Dostluk, Düşmanlık, Pasiflik ve Baskınlık boyutlarını içeren dört ayrı kişilerarası senaryo aracılığıyla çocukların annelerine yöne-

lik tamamlanma beklentileri ölçülmüş ve çocukların güvenli yer senaryolarının niteliği açısından karşılaştırılmıştır. Bu çalışmada ölçüm aracı olarak kısa senaryolar ve minyatür oyuncaklar kullanılmıştır. Ölçüm yöntemi olarak minyatür oyuncakların kullanılmasının ölçümleri daha güvenilir kılacağı düşünülmüştür. Bu nedenle, bu çalışmanın bilgi birikimimize sağlayabileceği katkıların yanı sıra ilgili çalışma alanına yöntemsel katkıları da olabileceği düşünülmektedir.

YÖNTEM

Katılımcılar

Çalışmanın örneklemini 41 anne-çocuk çiftinden oluşmuştur. Çocukların 23'ü erkek 18'i kızdır. Çocuk grubunun yaş aralığı 5 yaş 6 ay ile 6 yaş 6 ay arasındadır (ort.=5.52 ve SS=.47). Bütün çocukların anne-babaları hayattadır ve bir arada yaşamaktadır. Annelerin yaş aralığı 23 yaş ile 43 yaş arasındadır (ort.=32.22 ve SS=5.53). Annelerin %34.1'i ilkökul, %31.8'i ortaokul-lise ve %34.1'i yüksek okul mezunudur. Örneklemin %52.5'i için eve giren toplam gelirin 1000 TL'nin altında, %47.9'u için 1000 TL'nin üzerinde olduğu belirlenmiştir. Ön analiz olarak yapılan k-kare testleri, bağlanma türüne göre eğitim düzeyleri arasında ve yine bağlanma türüne göre gelir düzeyleri arasında anlamlı bir fark olmadığını işaret etmiştir (p>.05).

Araçlar

Çocuklar için Kişilerarası Senaryolar Ölçeği (ÇKS): ÇKS çocukların anneleriyle ilişkili kişilerarası temsillerini değerlendirmek amacıyla geliştirilmiştir. Senaryolar geliştirilirken Safran ve Hill'in (1994) "Kişilerarası Şemalar Ölçeği (KŞÖ)" temel alınmıştır. Hill ve Safran (1994) tarafından geliştirilen ölçek, Kişilerarası Döngü'de (Kiesler 1983) yer alan kişilerarası davranışları temsil eden 16 senaryodan oluşmaktadır. KŞÖ'nin Türkçe'ye uyarlama, geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları Boyacıoğlu ve Savaşır (1995) tarafından yapılmıştır. KŞÖ temel alınarak geliştirilen Çocuklar için Kişilerarası Senaryolar Ölçeği (ÇKS), Dostluk, Düşmanlık, Pasiflik ve Baskınlık boyutlarını yansıtan dört kişilerarası öyküden oluşmaktadır. Uygulama sırasında, çocukların oyuncak anne ve çocuğu kullanarak, araştırmacı tarafından başlangıçları verilen kişilerarası durumları tamamlamaları istenmektedir. Araştırmacının oyuncuğu kullanarak kişilerarası etkileşimi başlatmasının ardından çocuğun anne

oyuncağı kullanarak oyunu tamamlaması beklenmektedir. Çocuğun oyunu tamamlayış biçiminin, ilişkili kişilerarası durumla ilgili annesinin vermesini beklediği tepkileri yansıtacağı varsayılmaktadır. İşlemlerin sonunda yargıcılardan çocuğun oyunu tamamlayış şeklini 8 kişilerarası tepki boyutundan birinde sınıflamaları istenmektedir. Her bir boyut için, çocukların kişilerarası ilişkideki tamamlanma beklentileri +1 ile -1 arasında puan değeri alabilmektedir. +1'e yaklaşan puanlar çocuğun verilen kişilerarası ilişki boyutunda tamamlanma beklentisinin arttığını; -1'e yaklaşan puanlar tamamlanma beklentisinin azaldığını göstermektedir. Öykülerin Dostluk (n = 52, r = .909, p < .05), Düşmanlık

Yönerge

Birkaç küçük oyunumuz var. Bu oyunlarımızda anne ve (çocuğun adı) olacak. Ben bazı öyküler uydurup, oynatmaya başlayacağım, sen de bu öykülerin sonunu oynayıp anlatacağsın.

M-Dostluk

(masa, iki tabak, anne, çocuk)

Masanın üzerine tabaklar yerleştirilir ve anne masaya yakın çocuk masadan uzak bir noktaya koyulur.

..... (çocuğun adı)'nin annesi sofrayı topluyor.(çocuğun adı) yardım etmek için annesinin yanına gelmiş.

Annesi ne yapmış?

Yargıcılardan 4 kişilerarası durumun her biri için çocuğun oyuncak anne aracılığıyla sergilediği tepki beklentisini, yanıt anahtarında verilen 8 tepki grubundan birinde sınıflaması istenir:

- A- Sorumluluğu üstlenir ya da etkilemeye çalışır.
- B- Hayal kırıklığına uğrar, gücenir.
- C- Sabırsızlık gösterir ya da kavga çıkartır.
- D- Uzak durur ya da kayıtsız kalır.
- E- Bana katılır ya da itiraz etmez.
- F- Bana saygı gösterir ya da bana güvenir.
- G- Yakın ya da dostça davranır.
- H- İlgi gösterir ya da düşündüklerini açıkça söyler.

(n = 52, r = .803, p < .05), Pasiflik (n = 52, r = .871, p < .05) ve Baskınlık (n = 52, r = .767, p < .05) boyutlarının yargıcılar arası güvenilirliğinin istatistiksel olarak anlamlı olduğu belirlenmiştir (Uluç 2005). Aşağıda Dostluk boyutuna ilişkin senaryo örnek olarak sunulmuştur.

Oyuncak Öykü Tamamlama Testi TR (OÖTT-TR): Oyuncak Öykü Tamamlama Testi (Doll Story Completion Task) Granot ve Mayselless (2001) tarafından okul öncesi çocukların Güvenli Yer Senaryolarını değerlendirmek amacıyla geliştirilmiştir. Ölçek, Bretherton ve arkadaşları (1990) tarafından geliştirilen öykü aktarımı tekniğini temel almaktadır. Bu yaklaşımda, uygulamacı tarafından başlatılan kısa öykülerin, çocuk tarafından, oyuncak insan figürleri ve oyuncak eşyalar kullanarak tamamlanması beklenmektedir. Ölçek, ilki ısınma öyküsü olmak üzere toplam 6 öyküden oluşmaktadır. Bağlanmayla ilişkili beş öyküde, öykü içeriğinin yarattığı kaygı aracılığıyla "Güvenli Yer Senaryolarının" harekete geçirilmesi amaçlanmaktadır. Isınma öyküsü yansız, yüksüzdür. Katılımcının süreci, işlemi anlaması için kullanılmakta ve puanlamaya katılmamaktadır. Öykü temalarının sıralaması aşağıdaki gibidir: (1) çocuk kahvaltıda meyve suyunu döker; (2) parkta gezi sırasında kayadan düşerek incinir; (3) uyumak için yatağına gittiği sırada korkar; (4) anne-baba bir süreliğine çocuğu bakıcıya bırakarak evden ayrılır; (5) çocuk ve anne-baba yeniden biraraya gelir. Kodlama sırasında 4 ölçüt göz önünde bulundurulmaktadır: (1) duyguların açık bir biçimde ifade edilmesi (2) ebeveyn-çocuk ilişkisinin doğası (örneğin, ebeveynin duyarlılık ve tepkisellik düzeyi), (3) öyküdeki çatışmanın olumlu olarak çözümlenmesi ve (4) çocuğun aktarımlarının öykünün temasıyla tutarlılık içermesi. Genel sınıflama güvensiz öykü sayısı temel alınarak yapılmaktadır. Üç ve daha fazla güvensiz öykü içeren protokoller güvensiz olarak sınıflanmaktadır. Genel bağlanma sınıflaması için yargıcılararası uzlaşım katsayısının (iki yargıcı için) .91, her bir öykünün sınıflanması için iki yargıcı arası uzlaşım katsayısının .78 ile .85 arasında değiştiği belirlenmiştir (Granot ve Mayselless 2001). Ölçek, Uluç (2005) tarafından Türkçeye uyarlanmıştır. Ölçeğin Türkçeye uyarlanan formunda genel bağlanma sınıflaması için yargıcılar arası güvenilirliğin Kappa = .83 (n = 45, p<.001) ve her bir öykü için yargıcılar arası güvenilirliğin Kappa = .81 ile 1.0 (n=45, p<.001) arasında değiştiği belirlenmiştir (Uluç 2005). Aşağıda Öykü 1 örnek olarak sunulmuştur.

Senaryo Örneği

ÖYKÜ 1: Kazara Dökülen Meyve Suyu Öyküsü
(çocuk, anne, baba, masa, tabaklar)

Uygulamacı: "Tamam. Yeni bir öyküye geçe-

lim" (içinde sofraya malzemelerinin olduğu kutuyu sallayın) "akşam yemeği için sofrayı hazırlamamda bana yardım eder misin?" (kutu katılımcıya verin, katılımcı sofrayı hazırlayana kadar bekleyin, eğer yardım isterse yardımcı olun.)

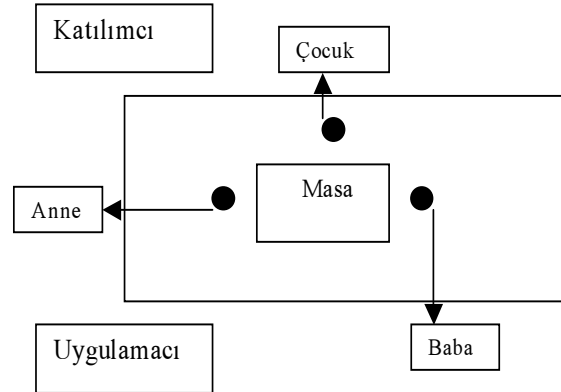
Uygulamacı: "Şimdi aileyi yemek masasının etrafına oturtalım, böylece yemeğe hazır olsunlar" (katılımcı figürleri yerleştirene kadar bekleyin)

Uygulamacı: (kaldığı yerden devam eder) "Burada ailemiz akşam yemeği yiyor. (katılımcının adı) ayağa kalktı, uzandı ve meyve suyunu kazara devirdi." (çocuk figürünü meyve suyu kabını devirecek biçimde hareket ettirin, katılımcının kabı açıkça görmesini sağlayın)

Anne: "....., meyve suyunu döktün" (sitemli ama aşırıya kaçmayan bir ses tonuyla; anneyi'a çevirin).

Uygulamacı: "şimdi ne olduğunu bana göster"

Şekil 1:

İşlem

Uygulamalar, çocukların bulunduğu kurumlardan sağlanan yalıtılmış bir odada, bireysel olarak yapılmıştır. Bütün uygulamaların görsel kayıtları alınmıştır. Her uygulamadan önce çocuğun kayıt cihazlarını tanıması ve incelemesi için süre ayrılmıştır. Her uygulamanın sonunda katılımcılar hazine sandığı olarak adlandırılan oyuncak kutusundan küçük bir oyuncak hayvan seçme hakkı kazanmışlardır. Özel aktivite ve kutlamaların yapıldığı günlerde çocuklar, grup

içinden alınmamış ve gerekiyorsa uygulama randevuları iptal edilmiştir. Elde edilen görsel kayıtlar puanlanmak üzere gelişim ya da klinik psikoloji alanlarında uzman düzeyindeki yargıcılara gönderilmiştir. Her yargıcı puanlama konusunda kısa bir eğitim almıştır. Kişilerarası Şemalar ve Öykü Tamamlama Testlerine ait kayıtlar farklı yargıcılara gönderilmiştir. Böylece, puanlama sırasında ortaya çıkabilecek yanlışlıklar engellenmeye çalışılmıştır. Kişisel bilgi formu ve Kişilerarası Şemalar Ölçeği annelere kapalı bir zarfın içinde verilmiştir. Yine zarfın ağzı kapalı olarak geri alınmıştır. Her bir çocuk için kod numarası verilerek, çocuk ve anneden toplanan görsel ve yazılı veriler çocukların adları silinip bu numaralar kullanılarak arşivlenmiştir.

BULGULAR

Araştırmada iki bağımsız ve dört bağımlı değişken bulunmaktadır. Bağımsız değişkenler katılımcıların Cinsiyeti ve Güvenli Yer Senaryoları Testi aracılığıyla elde edilen bağlanma sınıflamalarıdır. Bağımlı değişkenler ise Dostluk, Düşmanlık, Pasiflik ve Baskınlık olmak üzere dört temel kişilerarası tamamlama boyutudur. Verilere 2 (katılımcının cinsiyeti; kız-erkek) X 2 (katılımcının bağlanma türü; güvenli-güvensiz) faktörlü çoklu varyans analizi uygulanmıştır. Analiz sonuçları, cinsiyetin anlamlı bir temel etkiye sahip olmadığına işaret etmiştir (Wilks' Lambda= .86, F(4-34)=.41, p=.252, μ =.14). Bir diğer ifadeyle, bağlanmanın etkisi dışında bıraktığında kız ve erkek çocukların kişilerarası beklentileri arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir. Analiz sonuçları, bağlanmanın anlamlı bir temel etkisinin olduğunu göstermiştir (Wilks' Lambda= .35, F(4-34)=15.97, p=.000, μ =.65). Buna dayanarak, katılımcıların bağlanma biçiminin (güvenliXgüvensiz) kişilerarası beklentilerinin niteliği üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olduğu ve katılımcıların kişilerarası beklentilerindeki değişimin %65'ini yordadığı söylenebilir. Bu etkinin hangi kişilerarası boyutlar için geçerli olduğu ve miktarı izleyen varyans analizleriyle değerlendirilerek rapor edilmiştir. Ek olarak, cinsiyet ve bağlanmanın ortak etkisinin de anlamlı olduğu saptanmıştır (Lambda=.70, F(4-34)=3.61, p=.015, μ =.30). Ortak etkinin varlığı kişilerarası ilişkilerin belli bir boyutu üzerinde cinsiyet ve bağlanma biçiminin eş zamanlı bir etkiye sahip olduğuna işaret etmektedir. Bu ortak etkinin niteliği bulgular bölümünün sonunda pilot grafik üzerinde

değerlendirilmiştir.

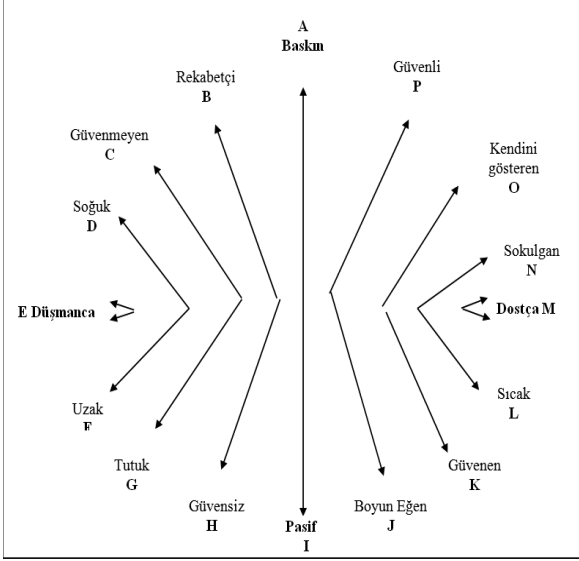
Bağlanmanın hangi kişilerarası boyutlar üzerinde temel etkiye sahip olduğunu belirlemek için yapılan analizler, katılımcıların bağlanma türünün Dostluk boyutu (F(1-41)=37.42, p<000, μ =.49), Düşmanlık boyutu (F(1-41)=10.48, p<002, μ =.21) ve Pasiflik boyutu (F(1-41)=19.91, p<000, μ =.34) açısından anlamlı etkiye sahip olduğunu ortaya koymuştur. Baskınlık boyutu üzerinde bağlanma türünün anlamlı bir etkisi gözlenmemiştir. Güvenli ve güvensiz çocukların farklı kişilerarası boyutlardaki tamamlanma beklentilerine ilişkin ortalamalar ve standart sapmalar Tablo 1'de sunulmuştur. Tablo 1 incelenirken 1'e yaklaşan puanların tam bir tamamlanma beklentisini ve -1'e yaklaşan puanların ise zıt tamamlanma beklentisini yansıttığının akılda tutulması ve tamamlanma beklentisinin niteliğini görmek için biçim 1'in takip edilmesi yararlı olacaktır. Dostluk boyutunda, güvenli çocukların (ort:0.86) yakın ve sıcak davranışlarına yakın ve sıcak tepkiler almayı; güvensiz çocukların (ort: 0.08) ise baskın ya da edilgen tepkiler almayı bekledikleri görülmektedir. Düşmanlık boyutunda, güvensiz çocukların (ort:0.96) düşmanca davranışlarına tam olarak düşmanca tepkiler almayı beklerken, güvenli çocukların (ort:0.22) aynı tür davranışlarına yönlendirici ya da anlamaya yönelik tepkiler almayı bekledikleri göze çarpmaktadır. Pasiflik boyutunda, güvenli çocukların (ort:0.90) destek arayışlarına tam bir destek ve yönlendirme alacaklarını beklemelerine karşın, güvensiz çocukların (ort:0.17) soğuk ya da sokulgan davranışlarla karşılaşacaklarını bekledikleri görülmektedir. Sonuç olarak, güvenli katılımcıların dostluk ve pasiflik boyutlarında güvensiz olanlara göre daha fazla tamamlanma beklentisine sahip oldukları, buna karşın, güvenli katılımcıların Düşmanlık boyutundaki tamamlama beklentilerinin daha düşük olduğu belirlenmiştir.

Şekil 1: Bağlanma türüne ilişkin olarak ortalama ve Standart Sapmalar

Tamamlanma Boyutu	Bağlanma Türü	N	Ortalama	SS
Dostluk	Güvenli	29	0.86	0.26
	Güvensiz	12	0.08	0.56
Düşmanlık	Güvenli	29	0.22	0.77
	Güvensiz	12	0.96	0.14
Pasiflik	Güvenli	29	0.90	0.39
	Güvensiz	12	0.17	0.65

Bağlanma ve cinsiyetin ortak etkisinin sadece Baskınlık boyutu için anlamlı olduğu belirlenmiştir ($F(1-41)=12.10$, $p<001$, $\mu=.25$). İlgili pilot grafik biçim 2’de verilmiştir.

Şekil 2:

Biçim 2 incelendiğinde bağlanma türü güvenli olan kız çocuklarının baskın davranışlarının kabul göreceğine ya da baskın olmalarına izin verileceğine ilişkin beklentilerinin güvensiz olanlara göre daha yüksek olduğu görülmektedir.

TARTIŞMA

Çocukluk dönemi bağlanma yaşantılarının izleyen dönemlerdeki kişilerarası deneyimler üzerinde önemli etkileri olduğu kabul edilmektedir (Baldwin 1992, Fiske ve Taylor 1991, Safran ve Segal 1996, Mikulincer ve Shaver 2005). Bağlanma ile kişilerarası yaşantılar arasındaki bu aktarımda zihinsel temsil oluşturma sürecinin önemli bir role sahip olduğu öngörülmektedir. (Hazan ve Shaver 1987, 1990, Bartholomew 1990, Bartholomew ve Horowitz 1991). Bir diğer ifadeyle, bağlanma temsillerinin kişilerarası beklentiler üzerinde belirleyici bir role sahip olabileceğine vurgu yapılmaktadır. Bu çalışmada üst düzey temsillerin çekirdeğini oluşturduğu varsayılan zihinsel senaryolara odaklanılmış; Güvenli Yer Senaryoları ve Kişilerarası Senaryolar arasındaki ilişkiler irdelenmiştir.

Araştırma sonucu ulaşılan bulgular, bağlanmanın Dostluk ve Düşmanlık beklentilerini içeren yakınlık ekseninin tamamı üzerinde güçlü bir

etkiye sahip olduğunu; kontrol eksenini için ise Pasiflik kutbundaki beklentiler üzerinde etkili olduğuna işaret etmiştir. Bulgular, Güvenli olarak sınıflandırılan çocuklar için aşağıdaki gibi yorumlanabilir. Güvenli çocuklar yakın ve sıcak davranışlarına (Dostluk Kutpu) yakın ve sıcak tepkiler alacaklarına ve destek ya da yönlendirme arayışlarının (Pasiflik Kutup) destekleyici tepkilerle yanıtlanacağına ilişkin güçlü beklentilere sahiptir. Buna karşın, kızgınlıklarını dışa vurdukları takdirde (Düşman Kutup) karşı taraftan almayı bekledikleri tepkilerin anlama, yatıştırma ya da rahatlatma çabası gibi daha çok destek vermeye yönelik tepkiler olduğu görülmüştür. Güvensiz olarak sınıflanan çocukların tamamlanma puanları incelendiğinde oldukça farklı bir tablo göze çarpmaktadır. Bu çocukların yakınlık kurma davranışlarına (Dostluk Kutubu) ve destek arama davranışlarına (Pasiflik Kutubu) tamamlayıcı tepkilerden çok yansız/yüksüz tepkiler bekledikleri görülmektedir. Buna karşın, tamamlanma puanları incelendiğinde, kızgınlıklarına (Düşmanlık Kutubu) aynı şekilde kızgınlıkla tepki göreceklarine ilişkin tam bir inançları olduğu anlaşılmaktadır.

Dostluk, Düşmanlık ve Pasiflik Kutupları birarada değerlendirildiğinde, (1) Güvenli Bağlanma Temsilleri sıcak, dostça davranışlara dostça tepkiler alma beklentisini arttırmaktadır. Bu nedenle, güvenli çocukların yakın ilişkilere yönelik yüksek bir motivasyona sahip olması doğal olarak beklenebilir. (2) Güvenli Bağlanma Temsilleri gerek duyulduğunda diğer kişinin destek ve yönlendirmesine ulaşabileceği beklentisini arttırmaktadır. Dolayısıyla, güvenli çocukların destek alma konusunda daha esnek ve becerili olduğu düşünülebilir. (3) Güvenli Bağlanma Temsilleri kızgınlık gibi kişilerarası ilişkiyi tehdit etme potansiyeline sahip olumsuz duygu ifadelerinin diğer kişi tarafından olumlu kabulüne ilişkin beklentileri arttırmaktadır. Bu çerçevede güvenli bağlanmanın olumsuz duyguların ifadesini kolaylaştırdığı ön görülebilir. Bu tür bir modellemenin sonucu olarak, güvenli temsillere sahip çocukların kişilerarası teması daha açık, çevre üzerinde daha etkin, uzlaşmaya ve kendini ifade etmeye yatkın oldukları varsayılabilir. Bu güvenli yetişkinlerin kişilerarası özellikleriyle oldukça eşgüdümlü bir sonuçtur (Shaver ve Brennan 1992, Griffin ve Bartholomew 1994, Nettle ve Shaver 2006). Mikulincer ve arkadaşları yetişkinler üzerinde yaptıkları araştırmaları temel alarak, Güvenli

Bağlanma örüntülerinin bir yandan kişinin stres dönemlerinde zihinsel sağlığını sürdüreceği kişisel kaynakları inşa ederken, bir yandan da kişinin bakış açısını ve yeteneklerini geliştirdiğini vurgulamışlar ve bu mekanizmayı "Bağlanma güvenliliğinin genişleme ve inşa döngüsü" (broaden and build cycle of attachment security) olarak adlandırmışlardır (Mikulincer ve Shaver 2005, 2007, Mikulincer ve Nachshon 1991). Araştırmacılara göre, bu döngünün temel birleşenleri erken çocukluk döneminde kazanılmış olan güven temelli duygu düzenleme stratejileridir. Okumakta olduğunuz çalışmanın işaret ettiği önemli bir nokta duygu düzenleme stratejileri gibi kişilerarası alanı düzenleme stratejilerinin de bağlanma temsilleriyle ilişkili olduğudur. Bu noktada, güvenli bağlanma ile ilişkili temsillerin kişilerarası ilişkilerde kendini ifade etme ve etkileşime girme olasılığını artırarak "Bağlanma güvenliliğinin genişleme ve inşa döngüsünü" beslediği öngörülebilir. Duygu düzenleme, kişilerarası beklentiler ve bağlanma arasındaki ilişkilerin izleyen çalışmalarda değerlendirilmesinin alanyazına önemli katkılar sağlayabileceği düşünülmektedir.

Analiz sonuçları, baskınlık boyutu için bağlanma temsillerine bağlı anlamlı bir fark bulunmadığına işaret etmektedir. Bu saptamanın bağlanma kuramıyla tutarlı olduğu kabul edilebilir. Bağlanma ilişkisi çocuğun anneden bakım ve yönlendirme talep ettiği, tek yönlü bir ilişkidir (Bowlby 1969). Bağlanma kuramı çerçevesinde çocuğun bakım veren, baskın rolü aldığı, kişilerarası bir boyut bulunmamaktadır. Bu nedenle, bağlanma davranış sisteminin dağarcığında olmayan baskın örüntüler açısından güvenli ve güvensiz gruplar arasında anlamlı bir fark gözlenmemiştir. Baskınlığın nasıl geliştiğini açıklayabilmek için bağlanma sisteminin ötesinde başka tamamlayıcı sistemleri değerlendirmeye katmanın gerektiği düşünülebilir. Baskınlığın bağlanma davranış sisteminin tamamlayıcısı olan keşif davranış sistemiyle ilişkilendirilmesi mümkün gözükmektedir. Bu ileriki araştırmalarda ele alınabilecek bir varsayımdır.

Bağlanmanın dürtü kontrolü, duygu düzenleme ve kişilerarası ilişkilerin düzenlenmesi gibi benlik işlevlerinin gelişimi üzerinde önemli etkilerinin olduğu kabul edilmektedir. Benlik işlevleri üzerindeki bu önemli rolü nedeniyle bağlanmanın normal gelişim kadar psikolojik sorunların gelişimiyle de yakından ilişkili olduğu vurgu-

lanmaktadır (Mikulincer ve Shaver 2005, 2007, Mikulincer ve Nachshon 1991). Bu çalışmada da kullanılmış olan zihinsel senaryoların çözümlenmesi tekniği, okul öncesi çocuklar içinde bağlanma ya da kişilerarası ilişkiler gibi olguların zihinsel temsiller boyutunda incelenmesine olanak sağlamaktadır. Ek olarak, zihinsel senaryolar düzeyinde yapılan değerlendirmeler bağlanma sınıflamasının ötesinde çocuğun sahip olduğu davranış yaklaşım biçimlerinin de gözlemlenmesine olanak sağlamaktadır. Zihinsel senaryoların çözümlenmesi tekniğinin farklı patoloji grupları üzerinde yürütülecek çalışmalarla bu gruplara özgü olay akış şemalarının, beklenti ve tepkilerin daha iyi anlaşılmasına katkılar sağlanabileceği düşünülmektedir.

Bu çalışmanın okul öncesi çocukların kişilerarası beklentileri ve bu beklentilerle bağlanma arasındaki ilişkiler gibi yöntemsel güçlükler yüzünden sık çalışılmayan bir konuda katkılar sağladığı ve yeni araştırma sorularına kaynak oluşturabileceği düşünülmektedir. Ancak, araştırma örnekleminin küçük bir grubu kapsamaması önemli bir sınırlılıktır. Uygulanan ölçüm araçlarının yapısı gereği her çocukla bireysel uygulamaların yapılması ve görsel kayıtların en az iki yargıcı tarafından değerlendirilmek zorunda olması önemli ölçüde kaynak ayrılmasını gerektirmektedir. Bu sınırlılığın ilerleyen çalışmalarda uygulamacı ve değerlendirmeci havuzları genişletilerek aşılması planlanmaktadır.

KAYNAKLAR

Abelson RP (1981) *Psychological status of the script concept*. *Am Psychol* 36: 715-729.

Andersen SM, ve Sarıbay SA (2005) *The relational self and Transference: Evoking motives, Self-regulation, and emotion through action of mental representations of significant others*. *Interpersonal Cognition içinde*, MW Bladwin (ed), *The Guilford Press, London*, s: 1-33.

Baldwin MW (1992) *Relational schemas and the processing of social information*. *Psychol Bull* 112: 461-484.

Bartholomew K (1990) *Avoidance of intimacy: An attachment perspective*. *J Soc Pers Relat* 7: 147-178.

Bartholomew K ve Horowitz LM (1991) *Attachment styles among young adults: A test of a four-category model*. *J Pers Soc Psychol* 61: 226-244.

- Benjamin LS (1974) *Structural analysis of social behavior*. *Psychol Rev* 81: 392-425.
- Benjamin LS (1993) *Interpersonal Diagnosis And Treatment Of Personality Disorders*. Guilford, New York.
- Bowlby J (1969) *Attachment and Loss: Loss, Sadness and Depression*. Cilt 1, Basic Books, New York.
- Bowlby J (1973) *Attachment and Loss: Separation*. Cilt 2, Basic Books, New York.
- Boyacıoğlu G ve Savaşır I (1995) Kişilerarası şemalar ölçeğinin geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Türk Psikoloji Dergisi* 35: 40-58.
- Bretherton I, Ridgeway D ve Cassidy J (1990) *Assessing internal working models of the attachment relationships: An attachment story completion task for 3-years-olds*. *Attachment in the Preschool Years içinde*, T Greenberg, D Cicchetti ve EM Cummings (ed), University of Chicago Press, Chicago, s: 273-308.
- Carlston DE ve Smith ER (1996) *Principles of mental representation*. *Social Psychology: Handbook Of Basic Principles içinde*, ET Higgins ve AW Kruglanski (Ed), The Guilford Press, New York, s: 184-210.
- Fiske ST ve Taylor SE (1991) *Social Cognition*. McGraw Hill, New York.
- Fivush R (2006) *Scripting attachment: Generalized event representations and internal working models*. *Attach Hum Dev* 8 3: 283 – 289.
- Granot D ve Mayses O (2001) *Attachment security and adjustment to school in middle childhood*. *Int J Behav Dev* 25: 530-541.
- Griffin DW ve Bartholomew K (1994) *Models of the self and other: fundamental dimensions underlying measures of adult attachment*. *J Pers Soc Psychol* 67: 430–445.
- Hazan C ve Shaver PR (1987) *Romantic love conceptualized as an attachment process*. *J Pers Soc Psychol* 52: 511-524
- Hazan C ve Shaver PR (1990) *Love and work: An attachment-theoretical perspective*. *J Pers Soc Psychol* 59: 270-280.
- Hill C ve Safran J (1994) *Assessing interpersonal schemas: Anticipated responses of significant others*. *J Soc Clin Psychol* 13: 366-379.
- Horowitz MJ (1988) *Introduction to Psychodynamics: A New Synthesis*. Basic Books, New York.
- Horowitz MJ (1991) *Person Schemas*. *Person Schemas And Maladaptive Interpersonal Patterns içinde*, MJ Horowitz (ed), The University of Chicago Press, Chicago.
- Kiesler DJ (1983) *The 1982 interpersonal circle: A taxonomy for complementarity in human transactions*. *Psychol Rev* 90: 185-214.
- Leary TF (1957) *The theory and measurement methodology of interpersonal communication*. *Psychiatr* 18: 147-161.
- Mikulincer M ve Nachshon O (1991) *Attachment styles and patterns of self-disclosure*. *J Pers Soc Psychol* 61: 321-332.
- Mikulincer M ve Shaver PR (2005) *Mental representation of attachment security: Theoretical foundation for a positive social psychology*. *Interpersonal Cognition içinde*, MW Bladwin (ed), The Guilford Press, London, s: 233-267.
- Mikulincer M ve Shaver PR (2007) *Attachment in Adulthood: Structure, Dynamics, and Change*. Guilford Press, New York.
- Noftle EE ve Shaver PR (2006) *Attachment dimensions and the big five personality traits: Associations and comparative ability to predict relationship quality*. *J Res Pers* 40: 179–208.
- Safran JD (1990) *Towards a refinement of cognitive therapy in light of interpersonal theory: I. Theory*. *Clin Psychol Rew* 10: 1, 87-105.
- Safran JD ve Segal ZV (1996) *Interpersonal Process in Cognitive Therapy*. Jason Aronson Inc., London, s: 42-72.
- Shaver PR ve Brennan KA (1992) *Attachment styles and the "big five" personality traits: Their connections with each other and with romantic relationship outcomes*. *Pers Soc Psychol B* 18: 536–545.
- Thibault JW ve Kelly HH (1959) *The Social Psychology Of Groups*. Wiley, New York.
- Uluç S (2005) *Okul Öncesi Çocuklarda Benliğe İlişkin İnançlar, Kişilerarası Şemalar ve Bağlanma İlişkisinin Temsilleri Arasındaki İlişki: Ebeveynlerin Kişilerarası Şemalarının ve Bağlanma Modellerinin Etkisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Uluç S ve Öktem F (2009) *Okul Öncesi Çocuklarda Güvenli Yer Senaryolarının Değerlendirilmesi*. *Türk Psikoloji Dergisi* 24 (63): 69-83.
- Vaughn BE, Waters HS, Coppola G, Cassidy J, Bost KK ve Verissimo M (2006) *Script-like attachment representations and behavior in families and across cultures: Studies of parental secure base narratives*. *Attach Hum Dev* 8 (3): 179 – 184.
- Waters HS ve Waters E (2006) *The attachment working models concept: Among other things, we build scriptlike representations of secure base experiences*. *Attach Hum Dev* 8: 185 – 197.
- Wiggins JS (1982) *Circumplex models of interpersonal behavior in clinical psychology*. *Handbook of Research Methods in Clinical Psychology içinde*, PC Kendall ve JN Butcher (Ed), Wiley, New York, s: 183-221.